

LAKNER ZOLTÁN

Egy szakma presztízse

E sorok írója a politológusi hivatást mindössze két éve gyakorolja, s azóta szembesül azzal, hogy a politológiáról kialakult közvélekedést alapvetően meghatározza azon néhány tudós megítélése, akik a média gyakori szereplői. A mérvadó napilapokban megjelenő politikai publicisztika szűkebb közönséghez jut el, mint a televíziós szereplések, s Szabó Márton tanulmányának (Szabó, 1999) helytálló megállapítása szerint előbbi az „értelmiségi közbeszéd” része. Írásom első részében ezzel a kérdéskörrel kívánok foglalkozni, így például azzal a problémával, hogy hol van a politikatudós és a nem politikatudós által írt publicisztika közötti határ, mik a megkülönböztető jegyek. Majd azt megvizsgálom, hogy milyen kép alakul ki a politológusok publicisztikai szereplése nyomán a szakmáról, mi volna a szerepe a „publicisztikai politológiának”, s arról írok, hogy milyen szerepvállalást tartanék kívánatosnak. (Távol álljon tőlem, hogy bárki számára követendő magatartásformát írjak elő; helyesebb úgy fogalmazni, hogy az alábbiakban a magam számára elfogadható tudományon kívüli tudósszerepet szeretném megragadni.) Végül Szabó Márton tanulmányának arra a részére kívánok reagálni, amelyben a politikatudománynak a „politika” és a „politizálás” nyelvére gyakorolt hatásáról szólt. Vitatkozni fogok azzal az állításával, miszerint a „politikai nyelv” e két összetevője, köszönhetően a politikatudománytól átvett fogalomrendszernek, mentes az ideologizáltságtól és a kirekesztéstől.

PUHA KATEGÓRIÁK

Szabó Márton meghatározása szerint a „publicisztikai politológia” a tudósok politikai publicisztikáját jelenti, amelyet meg kell különböztetni „mások nyilvános politizálásától”. Ugyanakkor – mint írta – a publicisztikai politológia a „politizálás” része, amelyet meg kell különböztetni a politikusok és az újságírók által használt nyelvtől, mely a „politika” nyelve. Mielőtt rátennék a publicisztikával kapcsolatos kérdések taglalására, úgy vélem, érdemes néhány szót ejteni a „politika” nyelvét beszélőkről.

Szabó szerint az újságírók és politológusok amiatt kerülnek egy kalapba, mert mindkét csoporthoz közel van a hatalom és a politikai cselekvés lehetősége. Kétségtelen, hogy a tömegsajtó megjelenése óta meghatározó szerepet tölt be a politikai küzdelmekben, s az ezredfordulón sosem látott mértékű befolyással bír. Az sem vitatható, hogy a sajtó és a politika számos esetben, a sajtó nyilvánosságot favorizáló elveit is meghazudtolva, a közösség számára ismeretlen módon és területen érintkezik és összejátszik. Mégis könnyen belátható, hogy a politikusok és az újságírók egészen más minőségű szerepet töltenek be: értelmezési keretnek tekinthetjük akár Easton rendszerelméletét (a politikai rendszernek a sajtó a környezete), akár a strukturalista-funkcionalista iskolát (az elkülönült társadalmi intézmények létezése az általuk betöltött funkciók elkülönülésére utal). Igen nehéz volna nem észlelni a különbséget az újságírói és politikusi szerepek között. Természetesen Szabó Márton sem azonosítja őket, de a közös nyelv beszélésének ezen indokolása megkérdőjelezhető (itt és most nem is szólva például az amerikai, a brit vagy a francia újságíró-politikus viszony különbségeiről – Pokol, 1992: 244–245.). A vitaindító tanulmány szerzője arra céloz, hogy a politikus és az újságíró egyaránt az alkalmazott, napi politika nyelvét beszéli, amint írja „taktikai jelleggel”. Ilyen értelemben teljesen téves Debreczeni József azon érvelése, hogy nem sorolható azonos kategóriába a politikus Horn Gyula és Torgyán József vagy a művészemberként „politizáló” Konrád György és Makovecz Imre. Tökéletesen kiviláglik Szabó kategóriarendszeréből, hogy a közös nyelv nem az egyetértésre vonatkozik. Egymással szembenálló, egymás elveit kölcsönösen elutasító vitapartnerek nyelve is lehet közös abban az értelemben, hogy ugyanazokat a fogalmakat, kategóriákat, szimbólumokat használják, ugyanazon történelmi élmények határozzák meg gondolkodásukat. Csak éppen az adott fogalmi rendszert felhasználva ellentétes álláspontot foglalnak el, s különböző módon ítélik meg a mindkettejük által használt szimbólumokat és a közösen megélt emlékeket. Azonos közegben mozognak, nagyon is megértik egymást, de nem értenek egyet. Szabó érvelésének tehát nem ez a támadható pontja, hanem az, hogy miért

kerülnek egy csoportba a politikusokkal az újságírók. Az általuk használt közös nyelvnek lehet megkülönböztető jegye a taktikai jelleg, de a két csoport közötti közjogi, hatalmi, legitimációs különbségek olyan jelentősek, hogy azonos kategóriába sorolásukhoz ez nem lehet elegendő, különösen nem érdemi, a falszifikáció követelményeinek megfelelő indokolás nélkül. E sorok írójának éppen az okoz ugyanis nehézséget, hogy Szabó Márton kevés megragadható, megvitatható érvet kínál kijelentései alátámasztására. Jobbágy József hozzászólásában többször is a konkrét szövegek elemzésének szükségességét hangsúlyozza, s valószínűleg csak ennek eredményeként válhat a tudományos kutatás alapjává a Szabó-féle, egyelőre tudásszociológiaiilag puha értelmezési keret.

A „politizálás” nyelvét beszélők kategorizálásával kapcsolatosan a fentiekben leírtakhoz hasonló kifogások támaszthatók. A „politológiai publicisztika” tehát a politikatudósok politikai publicisztikája Szabó szerint, s ennek alapján, ez egy jól elkülöníthető kategória is lehetne. Azonban ahelyett, hogy ezt követően a szerző megkísérelné pontosan körülhatárolni, hogy mi különbözteti meg a tudós akadémiai tevékenységét a napilapok hasábjain folytatott publicisztikai munkától, a „publicisztikai politológia” kategóriáját rögtön a „politizálás” nyelvéhez sorolja, ahol azután kibogozhatatlanul összekeveredik az írók és egyéb művészek részvételével zajló értelmiségi közbeszéd többi összetevőjével. Ez ad teret például Debreczeni József azon kifogásának, hogy nem a szerző személye, hanem kizárólag az írásmű jellege a meghatározó a publicisztika meghatározásánál és elemzésénél. Nyilvánvaló, hogy nem politológus is írhat kiváló politikai publicisztikát, de aki hivatásaként gyakorolja a politikai elemzést, az egyetemen ezt a szakmát tanulta, optimális esetben jelentős tudástöbbséggel rendelkezik, s nézőpontja is más (tudományosabb), mint a mégoly kiváló amatőröknek.

Szabó „politizálásra” vonatkozó meghatározása természetesen nem véletlenül mutatja nehezen megragadhatónak a tudós által írt publicisztika fogalmát. Amint arra a vitaindítóban is utal, s ahogyan az közismert: a saját területükön elismerést szerző, magas reputációjú értelmiségiek – és különösen az írók – tradicionálisan aktív résztvevői a hazai politikai közéletnek, s nem is titkolják igényüket a véleményformálói szerepre. Ezt a szerepigényt a politikai publicisztikákat megjelentető napilapok méltányolják, s publicisztikai rovatukat az „értelmiségi közbeszéd” terepének tekintik. Azonos helyen, terjedelemben, hasonló témakörben egymást váltva jelennek meg szerzőként politológusok, írók, szociológusok, közgazdászok, mérnökök. Nem azt igénylem, hogy a politikáról csak politológusok mondassanak véleményt, vagy hogy fenntartott és elkülönített helyük legyen a politológusi álláspontfogalásoknak. Inkább arra kívánom felhívni a figyelmet, amire Szabó Márton is utal: Ma-

gyarországon ma bárki megkaphatja a politológus titulust, pusztán amiatt, mert gyakran ír vagy beszél politikai kérdésekről. Ez jelzi, hogy a politológia mint szakma Magyarországon még mindig eléggé ködös képzeteket kelt: még a politikával napi rendszerességgel foglalkozó, a közéletben valamilyen módon részt vevők jelentős része sem sejti, hogy ez egy egyetemen oktatott tudományág, s a politológust olyasféle embernek tekintik, aki írásban vagy szóban gördülékenyen képes megmagyarázni a politikai események hátterét.

Nem vitatható, hogy mindenkinek lehet véleménye a politikáról, sőt kíváncsiak volna, ha minden polgár venné a fáradságot, és elgondolkodna az őt is érintő politikai döntésekről. Azonban egészen más a véleménynyilvánítás és a politikai elemzés. A mai Magyarországon, hiába létezik már több egyetemen is főszakos politológus-képzés, még mindig bárki lehet „politológus”. Kis szerencsével és néhány éves publicisztikai múlttal bárki megkaphatja e címet addigi teljesítményéért, s ez nyilvánvalóan elképzelhetetlen egy fizikus, egy matematikus, de alighanem egy irodalomtörténész vagy egy filozófus esetében is. A jelenség magyarázata az, hogy a politológia a politikai publicisztika arcával fordul az olvasóhoz, ami befolyásolja a tudományról kialakult képet a közvéleményben. Nem azt tartanám elengedhetetlenül fontosnak, hogy tízmillió ember olvasson politikatudományi irodalmat, inkább azt, hogy a politológusok olyan publicisztikai tevékenységet folytassanak, ami megkülönböztetheti őket az értelmiségi közbeszéd további szereplőitől.

A „PUBLICISZTIKAI POLITOLÓGIA” SZEREPE

Amikor Debreczeni fából vaskarikának minősíti a címbéli kategóriát, akkor az egyik legelső érve az, hogy van olyan politológus, aki napilapban megjelenő publicisztikáiban jelentősen eltávolodik a tudósi szereptől, sokkal inkább egy bizonyos politikai irányzat támogatójaként jelenik meg. Úgy vélem, ezzel a legfontosabb kérdéshez értünk el. Ha az előzőekben sérelmeztem azt, hogy a közgondolkodás nem tud mit kezdeni a politológiával mint elkülönült tudományággal, akkor e helyen ennek okait szeretném megtalálni.

Nyilvánvaló egyes objektív tényezők szerepe: a nemzetközi politikatudomány hazai recepciója is mindössze húszéves múlt-ra tekint vissza, a magyarországi politika szabad tudományos elemzésére pedig csak tíz éve van mód. A korábban beinduló kiegészítő képzések után 1993-ban, Miskolcon indult el Balogh István professzor vezetésével a politológusok főszakos képzése, a Politikatudományi Szemle első száma 1992-ben jelent meg (a politikatudomány történetéről és helyzetéről l.: Balogh, 1999). Intézmények és fórumok hiányában érthető, hogy – amint arra

Szabó Márton is utal – a politológusoknak a napilapok kínáltak megjelenési helyet, összefüggésben azzal, hogy a rendszerváltás körülményei között folyamatosan igény volt a politikai események háttérének feltárására és kommentálására. Szabó azt is bebizonyítja, hogy nem léteznek csak akadémiai és csak publicisztikai politológusok, hiszen vizsgálatai szerint éppen az „intézményes” tudósok írnak publicisztikát. Ez megnyugtató lehet, ha azt a Szabó által megfogalmazott, s e sorok írója szerint is alapvető követelményt tekintjük, miszerint színvonalas publicisztikai tevékenység csak a tudományos munka talaján állva végezhető. Az a jelenség azonban, hogy a politológus a politikáról folytatott értelmiségi diskurzusnak differenciátlan szereplője a rendszerváltást kísérő publicisztikai „boom” után is, azt jelezheti, hogy a politológusok – nem egyesek, hanem a szakma egésze – nem voltak képesek arra, hogy a tudományos megalapozottság előnyeire és a tudományos elemzés normáira támaszkodva sajátos, a politológusok politikai publicisztikájára vonatkozó igényeket alakítsanak ki a lapszerkesztőkben és az olvasókban. A publicisztikát író politológus sajátossága lehetne – és számosak esetében természetesen az is – a témaválasztás, az elemzés mélysége, színvonala. A publicisztikával kapcsolatosan azonban az e sorok írója által kíváncsúnak tartott *elemző* magatartás sem vitán felüli. Erre utal Szabó, amikor a publicista lehetséges szerepeit veszi számba. Az elemzésen kívül további, a valóságban létező feladatként említi a *küldetést*, a *küzdelmet* és a *tanítást*. Nem részletezve e kategóriákat, arra hívnám fel a figyelmet, hogy Szabó nem határozza meg, mely szerep vállalása volna kíváncsúnak a publicisztikát író tudós számára. Magam úgy vélem, hogy egy tudósnak nem lehet küldetéstudata valamilyen politikai eszme terjesztésére vonatkozóan (e kategória Szabó szerint is idejétmúlt, s kihalóban van), s éppen ezért az sem kíváncsúnak, ha valamilyen ügyben nyíltan elköteleződik tudósként. Természetesen aláírhat nyilatkozatot, például a rasszizmus ellen, állást foglalhat morális kérdésekben, s le is írhatja ezzel kapcsolatos véleményét, de akkor már nem tudós és nem publicista, hanem tiszteletre méltó polgár, polgárjogi harcos, aki nem elemez, hanem *véleményt nyilvánít*. Úgy gondolom, semmi sem befolyásolja negatívabban a politológusi szakmáról kialakult közgondolkodást, a szakma presztízsét, és semmi sem tűnteti el inkább a publicisztikát írók heterogén táborában a politológust, mint az, ha maga is véleménynyilvánítóvá válik, s ha egy politológus publicisztikájából pontosan meghatározható a pártszimpátiája.

Kende Péter írja a Fricz Tamás publicisztikáit összegyűjtő kötet előszavában, hogy „az elemző publicisztika előnye a tiszta tudománnyal szemben, hogy a politika élő folyamatában felvetődő problémákat helyezi nagyító alá”. Ennek hátránya lehet az, hogy hosszú távon érdektelenné váló témákra is időt vesztesget-

het a publicista, pusztán azért, mert az adott pillanatban még jelentősnek tűnik az adott esemény vagy jelenség. A szaktudományos felkészültség azonban azt eredményezi, hogy a vizsgált „problémát olyan fogalmi keretbe helyezi, amely más, analóg esetekre is átvihető, ennél fogva a megoldásnak is maradandóbb érvényt kölcsönöz” (Kende, 1998: 5.). Kende megjegyzése arra a követelményre hívja fel a figyelmet, amelyre a korábbiakban már többször utaltam: a napi politika eseményeinek fontossági szempontból történő szelekciója, magyarázata, az események mozgatórugóinak körültekintő feltárása, a róluk való gondolkodást meghatározó tudományosan megalapozott fogalmi keret kijelölése alapvető a politológusok publicisztikájában. E meglehetősen banális felsorolás lényege az, hogy nem kap benne szerepet az eseményekben való állásfoglalás és az, hogy a tudományos felkészültség *eleve* megkülönbözteti a politikatudós által gyakorolt „publicisztikai politológiát” az egyéb publicisztikáktól, s ennek eredményeként válhat az „értelmiségi közbeszéd” elkülönült, sajátos legitimációval rendelkező szereplőjévé a politológusszakma. Erre égető szükség is volna, tekintve, hogy a demokratikus intézményrendszer összetevőivel, a politikusok és a politika hatásaival, befolyási körével kapcsolatban meglehetősen nagy a tájékozatlanság. A politikától való elfordulás, az ingadozó, a kampány időszakában vagy akár csak a szavazófülkében döntő szavazók nagy száma jelzi a politika egészével kapcsolatos bizonytalanságot és elégedetlenséget. A politológusok tudományos megalapozottságú publicisztikájának eredményeként nem a politikusokkal való elégedettség mutatóinak kell javulniuk, s nem is az egyik, másik vagy harmadik párt táborának kell növekednie, hanem a politikával, a politikusokkal kapcsolatos *elvárásoknak* kellene tisztázódniuk. Többek között a következő kérdésekre kellene választ kapni ezekből az írásokból: Mi a dolga egy politikusnak, ha ilyen vagy olyan pozícióban van? Mely ígérek vehetők komolyan? Mennyit számít az, hogy ki milyen fórumon nyilatkozik? Kinek mire van befolyása? A közbeszéd sajátos szereplőjeként *a politikatudósnak a demokrácia mindennapivá válásához kell hozzásegítenie az érdeklődő polgárt*, hogy az ne higgyen megalapozatlan vádaskodásoknak és pletykáknak, értse, mi mivel függ össze egy demokratikus ország politikai intézményrendszerében. Azzal pedig, hogy a polgárok értik és használják a politikai intézményrendszert, magukat a politikusokat is rákényszerítik annak rendeltetésszerű használatára. Ezek olyan funkciói lehetnek a politikai publicisztikának, amelyeket a tudományos publikáció nem tölthet be, illetve amelyeknek a politikával csak érdeklődőként foglalkozó publicista nem tehet eleget.

Szabó Márton elemzéséből éppen azt hiányolom, hogy nem derül ki belőle: milyen szerepet is szánna a publicisztikának a politológus tevékenységei között, továbbá, milyen szerepet

szánná a politológusnak a többi publicista között. Továbbá (mint már említettem) innovatívnak szánt fogalmainak meghatározásához nem rendel olyan apparátust, amely alátámasztaná, hogy miért éppen ezen a módon kell értelmezni ezt a valóban feltárandó kérdéskört. Puha kategóriái így – legalábbis e sorok írójának – nem adnak eligazítást arra nézve, melyek a „publicisztikai politológia” megkülönböztető jegyei.

A „POLITIKAI” NYELV SZÓKÉSZLETE

Szabó Márton a „politikai” nyelv átalakulását és jellemzését illetően többek között két megállapítást tesz. Az egyik szerint a „politikai” nyelv szóképletének jelentős része a politika- és más társadalomtudományokból származik, a másik, ezzel összefüggő állítás szerint éppen ezért a „politikai” nyelv mentes a túlideologizáltságtól és a kirekesztéstől. Mindkét állítással vitatkozni szeretnék.

Szabó szerint a rendszerváltás idején a „politikai” nyelv a társadalomtudományok révén újult meg, ezek révén váltak a közbeszéd kulcsfogalmaivá olyan fogalmak, mint például a választás, a pártrendszer, a konzervatív, a liberális, a szociáldemokrata, a politikai marketing. Miközben lehetséges, hogy bizonyos kifejezéseket valóban a társadalomtudományok honosítottak meg a „politizálás” nyelvében, minden felsorolt szóról ezt nehéz elhinni. Országgyűlési követeket már a parlamentarizmus 1848-as beköszöntése előtt is *választottak*, sőt a pártállam is e kifejezéssel illetve egyjelöltes processzusait. De a Magyarországi Szociáldemokrata Párt is 1890-ben alakult meg. Emellett az is nyilvánvaló, hogy számos egyéb fogalmat is használunk a pártokkal kapcsolatban, de ezek nem kapnak teret Szabó tanulmányában.

E kifogások fenntarthatók a vitaindítóban megjelölt többi „politikai” témát illetően is. Kétségtelen, hogy számos felsorolt kifejezés tabunak számított a diktatúra éveiben, vagy pedig – ilyen lehet a választás szó – nem a ma neki tulajdonított értelemben volt használatos. Mégsem lehet azonban azt állítani, hogy a világ a (legutóbbi) rendszerváltással kezdődött nyelvi téren, s a társadalomtudomány művelői által elvárható és kívánatos alázat mértékén túlmegy az az állítás, hogy gyakorlatilag minden, a politikára, közjogra, gazdaságra vonatkozó kifejezést a társadalomtudomány szállított volna a „politikai” nyelvbe. Különösen azért is vitatható egy ilyen kijelentés, mert nincs példákkal, szövegelemzéssel alátámasztva. A Szabó által leírtak feltételezésként megfogalmazhatók, de a kifejezések eredetének vagy jelentéstartalmuk átalakulásának konkrét vizsgálata nélkül nem látom be, miért kellene az erre vonatkozó állításokat elfogadnunk.

Ezzel összefüggő, és szintén a – Jobbágy József által is hiánypótló – szisztematikus szövegelemzés elmaradásából adódó problémát vet fel az az állítás, hogy a rendszerváltás révén megszűnt a közélet túlideologizáltsága, s hogy nem vezettek eredményre azok a kísérletek, melyek a kirekesztő kategóriáknak a „politizálás” nyelvében való meghonosítására irányultak, továbbá hogy nem terjedt el az érzelmi politizálás. Úgy tűnik, mintha a „politizálásban” kizárólag a Szabó által felsorolt kifejezések szerepelnének, s mintha nem venne tudomást a szerinte nem a társadalomtudományok által szállított fogalmakról. Nem lehet azt állítani, hogy nem használatosak a „politikai” nyelvben kirekesztő kifejezések: politikusok és publicisták körében egyaránt vannak, akik antiszemita, rasszista megnyilvánulásokat tesznek, vagy például szitokszóként használják a liberális kifejezést, de 1990-ben a népi-nemzeti vonulatot (is) felvállaló MDF is megkapta a „mucsai” jelzőt.

A „túlideologizáltság” megszűnése a közéletben természetesen igaz abból a szempontból, amelyet Szabó megemlít, nevezetesen, hogy megszűnt a politika nyelvével való kényszeres azonosulás. Lehetne vitatkozni arról, hogy ez a rendszerváltáshoz köthető-e vagy korábban történt, de ezt most zárójelbe téve Jobbágy Józsefhez csatlakoznék, aki szerint kérdés, és nem eldöntött tény, hogy az 1990 utáni nyelvpolitikai küzdelmek a rendszerről, vagy pedig a nyilvánosság kisajátításának szándékáról szólnak. Utóbbi esetben a politika nyelve nem vált autonómmá, fogalomkészlete is ideológiafüggő, továbbá a mindenkori végrehajtó hatalom nyelvpolitikai pressziójának kiszolgáltatott (Jobbágy, 2000: 254.). Ennek a lehetőségnek a vizsgálata nem látszik megkerülhetőnek akkor, amikor a pártrendszer a vezető kormánypárt polarizációs törekvése tartja mozgásban, melynek fő eszközét a megosztó üzenetek mindennapos kibocsátása jelenti. Nyilvánvaló, hogy ma már nem kötelező azonosulni semmilyen módon a politikusokkal, el is lehet fordulni a politikától, de aki a részvételt választja, akár párttagként, akár választóként, akár publicistaként, nem tud nem reagálni az ilyen üzenetekre. A magyarországi pártrendszer sajátossága, hogy meglehetősen távolságban lebeg az állampolgárok feje felett, ezt Csizmadia Ervin a „politikai civil” és a „mindennapi” társadalom megkülönböztetésével ragadta meg (Csizmadia, 1991). Ez többek között arra is utal, hogy a „politikai civil” társadalom első sorban önmaga van hatással önmagára, aminek eredményeként a „mindennapok” embere csak a felkínált étlapról választhat. Korábbi példát is említhetnénk: Schlett István 1990-ben írta le a magyarországi politikai tagoltságot elemezve, hogy a történelmi tradíciók és a rendszerváltás adott módja miatt, a tömegpolitika helyett a politikusok közötti személyes ellentétek, előítéletek, mentalitásbeli különbségek váltak tagoltságformáló tényezőkké (Schlett, 1990: 408.). Mi ez, ha nem maga az érzelmi

politizálás? Így tehát, ha nem is kell a pártállami időkhöz hasonlóan feltétlenül azonosulni valamely politikai irányvonallal, de azt már nem merném leírni, hogy a nyílt színvallás és ennek esetleges negatív következményei az élet minden területén elkerülhetők. Magam sem folytattam a „politikai” nyelv fogalomkészletével kapcsolatban szövegelemzést. De úgy vélem, az előbbiekből leírtak alapján legalábbis feltehető a kérdés: nem lehet-e Szabó Márton elemzésével kapcsolatban egyoldalságról beszélni?

IRODALOMJEGYZÉK

- Balogh István, 1999: A politikatudomány Magyarországon az 1990-es években. *Politikatudományi Szemle*, 2.
- Csizmadia Ervin, 1991: A társadalom és az új rendszer. *Valóság*, 4.
- Jobbágy József, 2000: A tudós publicista. *Politikatudományi Szemle*, 1-2.
- Kende Péter, 1998: Előszó. In: Fricz Tamás: *Egy következmények nélküli ország*. Budapest: Századvég. 5-6.
- Pokol Béla, 1992: *A professzionális intézményrendszerek elmélete*. Budapest: Felsőoktatási Koordinációs Iroda.
- Schlett István, 1990: Tradíciók, modellek és körülmények. A politikai tagoltság determinánsai Magyarországon. *Világosság*, 6.
- Szabó Márton, 1999: Publicisztikai politológia Magyarországon a kilencvenes években. *Politikatudományi Szemle*, 4.

